

VALENTIN STANIČ IN WATZMANNOVO LETO

JANEZ BIZJAK

V Bodrežu pri Kanalu rojeni **Valentin Stanič** je kot salzburški študent teologije leta 1800 (po nekaterih zapiskih pa 1799) kot prvi pristopnik priplezal na 2713 m visoki Watzmann-Mittelspitze, najvišji vrh v dolgem in prepadnem grebenu nad Watzmannovo vzhodno steno. Na vrhu je bil sam. Sam je tudi izmeril višino. Merilno mizico in instrumente je nosil v nahrbtniku, kar mu je še bolj otežilo prosto plezanje. Spremljevalce je bilo preveč strah vrtoglavih robov, zato so ostali na nižjem in lahko dostopnem vrhu (Hocheck), od koder so »z grozo opazovali gospodovo plezanje na najvišjo goro in molili, da ne bi padel v prepad.«

Danes je ta greben zavarovan z jeklenicami in klini, Stanič tistikrat ni imel drugega kot silno korajžo, drznost in težko razumljivo raziskovalno strast.

Dvestoletnico so na Bavarskem vzeli resno: Nemški Alpenverein (DAV), Bavarsko-slovensko društvo, uprava narodnega parka Berchtesgaden in neutrudna **dr. Tanja Peterlin-Neumaier** iz Münchna. Program praznovanj so raztegnili na leti 1999 in 2000. Watzmann je Bavarcem več kot najvišja gora (Zugspitze je višji, vendar leži na meji z Avstrijo); to je gora mitov, legend, ponos in simbol Bavarske. Njihova sveta gora. V Vzhodnih Alpah so tri gore ovite v skrivnostne legende in mitologijo: Watzmann, Veliki Klek (Grossglockner) in Triglav. Na vseh treh je Stanič prvi izmeril njihovo višino, na vse tri se danes navezujejo trije narodni parki: Berchtesgaden, Visoke Ture in Triglavski.

Kdo je bil Valentin Stanič, pionir odkrivanja in raziskovanja Vzhodnih Alp? Nemci so šele lani priznali, da je bil Slovenec in začeli pisati Stanič namesto prejšnjega Stanig. Ta veliki Slovenec in veliki Evropejec deli usodo številnih svojih rojakov: doma neznan, nepriznan, morda celo zamočan, v tujini cenjen in priznan tako, da so si ga lastili za svojega. Kje je njegov grob, ne vemo. Pokopališča v Gorici, kjer je bil pokopan, ni več. Modrost pravi: majhnim ljudem mavzoleje, velikim kamen in ime. Staniču je ostalo le ime. In njegov Watzmann.

Življenje tega nemirnega človeka lahko delimo na dve obdobji: salzburško in goriško. Pot iz Bodreža do Salzburga je prepešal v šestih dneh. Menda kar štirikrat. Salzburška študentska leta so bila nabita z raziskovanjem Alp: prosto plezanje na najvišje vrhove, merjenje višin, nabiranje mineralov in botaniziranje. Vmes je pisal pesmi in članke v strokovne časopise; v nemškem jeziku. V slavnostnem govoru ob 200-letnici ga je bavarski minister za okolje imenoval znanstvenik, Evropejec in kozmopolit.

Goriško obdobje se začne novembra leta 1802, ko se je Stanič vrnil domov in nastopil službo kaplana pri Sv. Duhu na Banjšicah, nadaljeval kot župnik v Ročinju in 418 končal kot stolni kanonik v Gorici. Staničevo goriško

Od letošnjega 3. julija je na Watzmannovi koči tale dvojezična spominska plošča.

Foto: Janez Bizjak

življenje je nenavadna široka paleta različnosti. Bil je raziskovalec Julijskih in Karnijskih Alp, botanik, učitelj nedeljske šole in pevodvaja, učitelj plavanja in plezanja na pečinah ob Soči, pesnik, pisatelj in tiskar, ljudski zdravnik in terapevt, sadjar, zbiratelj slovenskih knjig in knjižničar, konstruktor in organizator za novi most v Kanalu (starega je porušila Napoleonova vojska), ustanovitelj prvega društva proti mučenju živali v tedanji monarhiji, ustanovitelj zavoda za gluhonemo mladino v Gorici in neutrudni delavec tega zavoda. Star 73 let je na dvorišču zavoda postavljaj velike skale in se tako hudo pretegnil, da je v treh dneh umrl. Veliki prosvetljenec, humanist in dobrotnik je bil sodobnik **Prešerna** in **Slomška**. Ko sta bila s Slomškom na obisku v Ogleju, ga je zvelkel na kupolo stolnice in mu razkazoval Julijce in gore Karnije, ki jih je v svojih najlepših letih prehodil in premeril.

PRIREDITVE OB WATZMANNOVEM JUBILEJU – 200-LETNICI PRVEGA VZPONA

Petek, 28. maja 1999: Odprtje skupne razstave narodnega parka Berchtesgaden in Triglavskega narodnega

parka v središču mesta Berchtesgaden z naslovom Dve divji gori, dva evropska narodna parka. Razstava je bila namenjena kratkemu prikazu Staničevega raziskovalnega dela na Bavarskem ter v Julijskih Alpah in predstavitvi naravnih posebnosti obeh narodnih parkov. Jeseni so razstavo prestavili v München. Natisnjen je bil barvni poster Watzmannovo leto z značilno fotografijo gore in Staničevim portretom. Ob odprtju razstave sta bili zelo odmevna okrogla miza in tiskovna konferenca, na kateri so sodelovali sekretarka za okolje pri bavarski vladi, predsednik DAV, predstavnik bavarskega senata in direktorja obeh narodnih parkov.

Petek, 2. julija 1999: Glavni prireditveni dan Watzmannovega leta se je začel s tiskovno konferenco v kongresnem centru Berchtesgaden. Na glavni slovesnosti sta govorila bavarski minister za okolje **dr. Werner Schnappauf** in njegov slovenski kolega **dr. Pavel Gantar**. Novinarji so v nemških časopisih zapisali, da se je zbralo več kot 200 politikov in planinskih prijateljev, da bi počastili Staniča kozmopolita, znanstvenika iz današnje Slovenije. Zadnja prireditev tega dne je bila večerna bavarsko slovenska kulturna akademija, na kateri se je zbralo vsaj 800 ljudi. Slovenija se je predstavila s folklorno skupino France Marolt; plesi iz Posočja, Rezije, Prekmurja in Gorenjske so navdušili nabito polno kongresno dvorano. Nastop naše folklorne skupine je plačal Center za promocijo turizma iz Ljubljane. Obenem je poskrbel za predstavitev sloven-

Watzmann-Mittelspitze: »Staničev greben« s severnega vrha

Foto: Janez Bizjak

namesto komentarja

PREROKI LASTNE DOMOVINE

Ne dogaja se prav pogosto, da bi tujci Slovencem, pa naj so bili še tako zaslužni, postavljali spomenike. To se je zgodilo letošnjega 3. julija v nemškem Berchtesgadnu, planinski koči Watzmannhaus in na Watzmannu, ko so Nemci Slovencu **Valentinu Staniču** pripravili tako počastitev, kakršne menda ne bi niti sami Slovenci svojemu rojaku, kaj šele tujcu.

Če za svet nasploh velja, da ni nihče prerok v lastni deželi, velja še toliko bolj za Slovenijo in Slovence; drugi nam morajo pokazati može in žene, o katerih sicer s spoštovanjem govorimo tudi pri nas, vendar njihovih dejanj nekako nočemo ukovati v zvezde, da vendarle ne bi preveč odskočili od povprečja.

Imeli smo vrhunske alpinistke, ki so jih radi videli v mondenih alpskih plezalskih družčinah, **Miro Marko Debelak, Pavlo Jesih in Nadjo Fajdiga**, na primer, v domovini pa so morale same pisati o svojih podvigih, če so hotele, da je bilo o njihovih prvenstvenih smereh kaj zapisanega. Čeprav so plezale smeri, ki jih dotlej niti moški niso zmogli, je bilo pozneje kdaj slišati, češ, lahko so to preplezale, ko so jih soplezalci

vlakli za seboj. Ko je alpinistična generacija **Staneta Belaka-Šraufa** v Himalaji preplezala stene, kakršnih dotlej še ni zmozel nihče, smo pri nas raje povelečevali kakšnega Južnotirolca, ker je bil po svetu pač bolj znan, ker so ga takega pač naredili – in ker ni bil naš. Ko sta **Andrej Štremfelj** in njegova žena **Marija** kot prvi zakonski par stala na vrhu Mount Everesta, kar bi katerikoli narod povzdignil med svoje pomembne gorniške dogodke, je šel v Sloveniji ta dogodek komajda opazno mimo, in ko je **Viki Grošelj** začel nabirati osemtisočake, so se takoj našli ljudje, ki so poskušali kakorkoli zmanjšati te dosežke. In čeprav je **Tomaž Humar** dobil marsikatero od najvišjih svetovnih plezalskih priznanj (in pokojni **Janez Jeglič** z njim), jima (ali pozneje samo Humarju) v lastni domovini te vrhunskosti v svetovnem merilu niso hoteli priznati.

Nemci so zdaj pod svojo najvišjo goro in na njej dali priznanje slovenskemu gorniku Staniču, ki je pred 200 leti kot prvi, odkar svet stoji, priplezal na vrh njihove najvišje gore; ker je bil takrat, ko je opravil to pogumno dejanje, državljan neke druge in ne slovenske države, bi ga lahko kot takega obravnavali še zdaj – pa ga niso.

Morda bi se Slovenci tudi na tem »segmentu«, ki se imenuje planinstvo v najširšem smislu, lahko zgledovali po gornških somišljenikih tako širokih obzorij.

Marjan Rztresen

Pred vhomom v Staničevu klimatsko raziskovalno postajo stoji informacijska tabla, na kateri je napisano, kaj lahko obiskovalci pričakujejo v tej postaji.

Foto: Janez Bizjak

skega turizma in pokušino slovenskih vin. Na akademiji so prvič zaigrali Watzmannovo himno, posvečeno Staničevemu pogumnemu prvemu vzponu.

Sobota, 3. julija 1999: Odkritje Staničeve spominske plošče na planinskem domu Watzmannhaus. Načrt

Mrzliška koča

VINKO HROVATIČ

*Večkrat požgana in spet obnovljena
si v preteklosti naši bila,
lega najlepša ti tukaj je dana,
tu se počutim, kot bil bi doma.*

*Tvoje prijazno nas sprejme ognjišče,
križajo tukaj se pota gorá,
kdor te v življenju le enkrat obiše,
srce njegovo te večno pozna.*

*Bodi ponosna na rod naš naslednji,
čista ostani v zavetju gora,
ko te obiše planinec poslednji,
bodi še takšna, kot zdaj si bila.*

zanjo je narisal arhitekt **Vlasto Kopač**, izdelal pa kipar **Marjan Keršič-Belač**. Doslej edina dvojezična (slovensko-nemška) plošča v Alpah izven slovenskih gora ima kratko besedilo:

Valentin Stanič – 1774/1847 – prvopristopnik na Watzmann-Mittelspitze – alpinist in raziskovalec Vzhodnih Alp – ob 200-letnici prvega vzpona v letu 1800.

Denar za ploščo so prispevali Ministrstvo za kulturo RS, uprava Triglavskega narodnega parka in krajevna skupnost Kanal, odkrila pa sta jo direktorja obeh narodnih parkov **dr. Hubert Zierl** in **Janez Bizjak**. Za kulturni program so poskrbeli Kamniški koledniki in Veseli planšarji. Krajsji govor o Staniču je v slovenskem in nemškem jeziku pripravil podpisani. Slovensko planin-

Staničeva klimatska raziskovalna postaja ob poti na Watzmann

sko srenjo so predstavljali predstavniki PZS in Gorniškega kluba Skala. Po odkritju plošče je bil v planinskem domu slovesno odprt še Staničev kot, namenjen stalni razstavi fotografij in dokumentov, povezanih s Staničem. Nemški Alpenverein je ob tej priložnosti prvič podelil Staničovo priznanje. Prvi nosilec tega priznanja (in denarne nagrade) je gorski vodnik in reševalec **Eduard Kastner** iz Berchtesgadna. Priznanje bodo podeljevali vsako leto, namenjeno pa bo za posebne zasluge pri ohranjanju narave in okolja v gorah.

Obiskovalci koče si lahko privoščijo tudi Staničev jedilnik. Glavni kuhar se je naučil nekaj tipičnih slovenskih jedi (tudi idrijske žlikrofe); slovenski gorniki bodo v koči vedno prijazno sprejeti.

Nedelja, 4. julija 1999: Spominski vzpon na vrh Watzmanna po stopinjah Valentina Staniča. Na gori sta »delali« tudi dve televizijski ekipi. Bavarska TV je imela skupino parkovnih nadzornikov, oblečenih v slogu izpred dvesto let. Slovensko TV je vodila **Marjeta Svetel-Keršič**; za pripravo posebne oddaje *Gore in ljudje* so imeli opremljenega svojega originalnega Staniča. Bavarski gorniki načrtujejo, da bi pot na Watzmann preimenovali v Staničev pot. Ker ideje ni mogoče urediti čez noč, so storili prvi korak in klimatsko raziskovalno postajo tik ob poti do Watzmannovega doma preimenovali in primerno informacijsko opretili v Staničevu raziskovalno postajo.